

A DÉL-AMERIKAI HORVÁT EMIGRÁCIÓ

SOLTÉSZ BÉLA

Mint szinte minden kelet-európai országból, így Horvátországból is rengetegen vándoroltak ki a tengerentúlra a XX. század történelmi viharai elől menekülve. A horvát emigráció különlegessége azonban a többi kelet-európai nemzethez viszonyítva az, hogy a legfőbb úticélt sokáig nem az Egyesült Államok jelentette, hanem Dél-Amerika, különösképpen pedig Chile és Argentína. Hazánkban kevésbé ismert tény, hogy déli szomszédunk szoros kétoldalú kapcsolatokat ápol több dél-amerikai országgal, amelyekben összesen mintegy 700.000 horvát leszármazott él. Néhány városban, mint a Magellán-szoros partján fekvő Punta Arenasban, vagy az Atacama-sivatag szélén található Antofagastában mind a mai napig megszokott látványt nyújtanak a horvát családnevek az üzletek cégtábláin, vagy a horvát címer az éttermek, szállodák falán. Az alábbi tanulmány a dél-amerikai horvát diaszpóra kialakulásának történetének, fontosabb személyiségeinek, valamint nem elhanyagolható kül- és belpolitikai jelentőségének rövid bemutatására vállalkozik.

Kulcsszavak: Horvátország, Dél-Amerika, Argentína, Chile, emigráció, diaszpóra, diaszpóra-politika.

A dél-amerikai horvát diaszpóra kialakulása és jellemzői

A nemzetközi migrációval foglalkozó írások a migráció okait jellemzően push és pull faktorokra bontják. Előbbiek közé a származási ország problémái tartoznak, vagyis azok a körülmények, amelyek az ország lakosságának egy csoportját az ország elhagyására ösztönzik. Utóbbiakat a célország lehetőségei alkotják, amelyekről a migránsok a migrációs döntés meghozatala előtt értesülnek, és amelyek alapján elhatározzák, hogy épp az adott országba fognak emigrálni, és nem máshová. Mindezek mellett pedig fontos szerepet játszanak a hálózatok is, vagyis azok a csatornák, amelyek az információkat eljuttatják a leendő migránsokhoz, majd a migránsokat eljuttatják az úticéljukig. Ilyen hálózatok a kivándorlási ügynökségek, illetve a migránsok közti családi és baráti kötelékek (Massey et al 2001).

A horvát emigráció esetében egészen a XIX. század végéig a pull faktorok játszották a főszerepet, és szinte kizárólag a dalmát tengerészeket érintették, akik spanyol hajókra szerződve, az Újvilágból érkező mesés híreken felbuzdulva és a gyors meggazdagodás reményében érkeztek Dél-Amerikába, számuk azonban elenyésző volt, és csak néhányuk nevét jegyezte fel a történelem. A másik csoport, amely a mai Horvátország területéről Dél-Amerikába érkezett, a különböző katolikus szerzetesrendek – elsősorban a jezsuiták – tagjai közül került ki. Őket nem a meggazdagodás, hanem az indiánok megtérítésének dicsősége vonzotta a tengerentúlra. A dél-amerikai horvát diaszpóra első jelentős alakja egy XVIII. századi jezsuita volt, a zágrábi Nikola Plantić, aki a córdobai jezsuita egyetemre került, ahol logikát oktatott. Egyes legendák szerint Plantićot „Paraguay királyává” koronázták, ennek azonban nincs történelmi alapja. A jezsuiták az 1760-as években valóban létrehoztak egy autonóm államalakulatot a guaraní indián missziókból a mai Paraguay területén, Plantić azonban a kutatások szerint soha nem járt ott. A „paraguayi horvát király” legendája ennek ellenére széles körben elterjedt a dél-amerikai horvátság körében (Zubrinić 1995). Szintén a korai emigráció jeles tagjai voltak a Hvar szigetéről származó Buratović testvérek, akik az 1860-as években építési vállalkozóként hatalmas vagyonra tettek szert az ekkor kezdődő argentin vasútépítési konjunktúrának köszönhetően.

A helyzet a XIX. század legvégén változott meg, amikor megjelent számos olyan push faktor is, amely a horvátokat a szülőföldjük elhagyására ösztönözte. Az 1860-es években filoxérajárvány söpört végig a dalmát partvidéken, aminek következtében a földművesek jelentős része biztos megélhetés nélkül maradt. A dalmát borászat összeomlásáért egy osztrák-olasz szerződés is felelős, amely szabad hozzáférést biztosított az olasz boroknak a Monarchia piacához, a dalmát borok rovására. Mindezzel párhuzamosan Argentína és Chile kivándorlási ügynököket küldött Európába, hogy ritkán lakott, félreeső vidékekre európai földműveseket

keressenek. Így indult meg tehát a horvátok – ismételten elsősorban a dalmátok, különösképpen pedig Brač sziget lakóinak – kivándorlása Dél-Amerikába. Az emigráció pontos létszámának megbecsülését akadályozza, hogy a korabeli hivatalos dokumentumokban a horvátok a legkülönbözőbb elnevezések alatt szerepelnek, eredeti állampolgárságuk vagy a bevándorlásügyi szervek belső nomenklatúrájának megfelelően. Horvát családnevű bevándorlók találhatóak például „osztrák”, „magyar”, „jugoszláv” „szláv” és „dalmát” megnevezés alatt is, valószínűsíthetően összesen mintegy 100-150.000 horvát érkezett Dél-Amerikába. Őket a horvát történettudomány „régii kivándorlók” (staro iseljeništvó) néven tartja számon (Hrvatski Migracije 2007).

A harmadik kivándorlási hullám ezzel szemben jól dokumentált, létszáma mintegy 40.000-re tehető, és zöme a második világháború után, politikai okokból érkezett Dél-Amerikába, túlnyomórészt Argentínába. Az Ustaša állam bukásakor Dél-Amerika már korántsem volt olyan vonzó úticél, mint az első világháború idején, a kivándorlást ösztönző push faktorok azonban érthető okokból kellően erősek voltak a bukott rezsimben inkrimináltak számára, hogy bármelyik országba szívesen távozzanak, amely hajlandó befogadni őket. Így került Argentínába az 1940-es évek második felében Ante Pavelić poglavnik, az Ustaše vezetője és mintegy 35.000 követője, akik Juan Domingo Perón argentin elnök jóváhagyásával menedékjogot nyertek a dél-amerikai országban (akárcsak számos német háborús bűnös, így Adolf Eichmann és Josef Mengele is). Ők a jugoszláv politikai közbeszédben a „jugoszlávellenes kivándorlók” (jugoslavenska neprijateljstva emigracija) nevet kapták, míg a csoport tagjai magukat politikai menekülteknek tartották (Soltys 1998, Ragazzi 2009).

A három emigrációs hullám tehát eltérő létszámú és eltérő motivációjú horvát népességgel gazdagította a dél-amerikai kontinens egyébként is sokszínű etnikai összetételét. Napjainkban a horvát leszármazottak számára vonatkozó becslések a következők:

1. táblázat: Horvát leszármazottak becsült létszáma Dél-Amerikában

Chile	380.000
Argentína	250.000
Brazília	45.000
Peru, Uruguay, Venezuela és egyéb	25.000
<i>Dél-Amerika összesen</i>	<i>700.000</i>

Forrás: <http://hrvatskimigracije.es.tl/Diaspora-Croata.htm>

Chilében a lakosság 2,4%-a, mintegy 380.000 ember rendelkezik horvát felmenőkkel, két régióban pedig – Antofagasta és Magallanes – ez az arány eléri az 5%-ot. Ezen adatok alapján Chilében él a világ harmadik legnagyobb létszámú horvát közössége – Horvátország, illetve Bosznia és Hercegovina után¹ – azt azonban nem szabad elfelejteni, hogy a sokadik generációs diaszpóra esetében a horvát származás nem párosul horvát nyelvtudással, de még elsődlegesen horvát identitással sem, mint azt az alábbiakban bemutatott példák is alátámasztják. A következőkben a három legnagyobb dél-amerikai horvát kolónia – a chilei, az argentin és a brazil – főbb szocioökonómiai jellemzőit, illetve Argentína esetében a kolóniát polarizáló politikai eseményeket mutatom be.

Horvátok Chilében, Argentínában és Brazíliában

Franjo Blazević, Horvátország egykori santiagoói nagykövete – maga is Dél-Amerikában felnőtt horvát emigráns – a következő okokkal magyarázta a chilei horvátság felemelkedésének történetét: a gyéren lakott, marginális helyzetű vidékeken (Antofagasta és Magallanes) nem léteztek középrétegek, csupán néhány nagyon gazdag család, és rengeteg szegény. A horvát – túlnyomórészt dalmát – bevándorlók a két társadalmi réteg közé illeszkedtek be, kereskedőként, aminek köszönhetően a gazdasági fellendülés fő haszonélvezőivé váltak. Antofagastában a bányászat, Magallanesben a juhtenyésztés vált a gazdaság húzóágazatává, a horvátok pedig mind a gazdagok luxusfogyasztásán, mind pedig a szegények mindennapi fogyasztási cikkein jelentős haszonra tettek szert. A felemelkedő horvát családok gyermekei aztán Santiagóban, az ország legjobb egyetemén tanultak tovább, és sokan a fővárosban telepedtek le. Így alakult ki tehát az az érdekes helyzet, hogy bár a mai santiagoói horvát közösség ősei négy-öt generációval korábban ugyanott, Dalmáciában – elsősorban Brač szigetén – éltek, a köztes időszakban azonban, a 20. század első felében a

¹ Egyes adatok szerint az Egyesült Államokban ennél valamivel több, mintegy 400.000 horvát leszármazott él.

közösség egyik részének felmenői a forró, sivatagos Antofagastában laktak, a másik részének viszont a hideg, szeles Magallanesben (Boric 1978, Vrljicak 2007).

Az észak-chilei Antofagasta környékén a salétrom-, majd a rézbányászat fellendülése sok élelmes bányatulajdonost juttatott hatalmas vagyonokhoz. Több, a térségbe koldusszegényen érkező horvát emigráns küzdötte fel magát Chile leggazdagabbjai közé, mint például a Brač szigetéről érkező Francisco Petrinovic, vagy a dubrovnikai Pascual Baburica. Utóbbi jeles filantrópként is ismertté vált, az ő nevéhez fűződik a chilei Szépművészeti Múzeum megalapítása. Míg északon a bányák voltak a gazdagság forrása, a dél-chilei Magallán-szoros vidékén a gyapjú- és húsexport a legelőtulajdonosokat tette gazdaggá, köztük horvátokat is, mint a Kusanovic testvérpárt, Vicentét és Antoniót. (Boric 1978, Martinic 2009) Utódaik jelentős szerepet játszanak Dél-Chile politikai és gazdasági életében: Magallanes tartomány kormányzói tisztségét jelenleg egyik leszármazottuk, Liliana Kusanovic tölti be. A horvát származásúak a chilei kulturális életben is kiemelkedő szerepet játszanak, leghíresebb képviselőjük az antofagastai születésű, Premio Iberoamericano-díjas író, Antonio Skármeta Vranicic, de említést érdemel az elismert nyelvész, Cedomil Goic, valamint a szobrász Lily Garafulic is.

A horvát jelenlét markánsan rányomta a bélyegét a Magallán-szoros menti Punta Arenas fejlődésére, ahol a két világháború között a lakosság fele beszélt vagy értette a horvát nyelvet, és a városban számos horvát kulturális és sportegyesület működött, mint például a Hrvatski Sokol (Martinic 2009). Az 1950-es évektől kezdve azonban a város és Magallanes régió horvát jellege fokozatosan elhalványult. Egy magallanesi horvát leszármazott, Marco Barticevic 2000/2001-es kutatása azonban a horvát családnevek drasztikus csökkenéséről számol be. A spanyol nyelvű országok névadási szokásainak megfelelően Chilében is két családnévvelanyakönyvezik az újszülötteket: az apa és az anya első családnévét is megkapja a gyermek. Az anyakönyvi adatok alapján tehát egy generációval tovább lehet nyomon követni a felmenők nemzetiségét (mint például az anyai ágon horvát Edmundo Pérez Zujovic esetében, aki a 60-as években a kereszténydemokrata Frei-kormány belügyminisztere volt). A magallanesi telefonkönyvek névjegyzékének elemzése során Barticevic arra jutott, hogy míg 1975-ben a magallanesi telefon-előfizetők 16,79%-ának volt legalább az egyik (apai vagy anyai) családnéve horvát eredetű, addig ez 2000-re 4,85%-ra csökkent. Ennek oka a belső migráció és a vegyes házasságok nagy száma, illetve egy szocioökonómiai jellegzetesség, ami az 1975-ös mintát torzította – mégpedig az, hogy a jellemzően a lakosság jómódúbb részébe tartozó horvátok nagyobb részarányban rendelkeztek telefontalakkor, amikor az még csak kevesek kiváltsága volt. További érdekes adat, hogy a horvát keresztnevek egészen ritkává váltak (2000-ben mindössze 81 a 20.269 előfizetőből), ami arra utal, hogy a horvát identitást felülírta a chilei – a szülők ugyanis jelenleg már szinte kizárólag spanyol keresztneveket választanak a gyerekeiknek. Általánosságban tehát elmondható, hogy a Magallán-szoros környékén élők 5%-ának „horvát vér folyik az ereiben”, ez azonban már nem párosul elsődlegesen horvát identitással (Barticevic 2001).

A dél-amerikai horvát emigráció hatása a többségi társadalomra Chilében, azon belül is Antofagasta és Magallanes régiókban volt a legnagyobb hatással, mivel a lakosság alacsony létszáma és a gazdasági konjunktúra által kínált felemelkedési lehetőségek révén a horvát kolónia mind számarányában, mind gazdasági erejét tekintve a helyi társadalom meghatározó szereplőjévé vált. Argentínában ezzel szemben – noha az argentínai horvátság összlétszáma elérte a chilei kétharmadát – az ország nagyobb területe, lakossága és gazdasági ereje következtében a horvát jelenlét nem vált hangsúlyossá. A chilei horvátsággal ellentétben ráadásul az argentínai horvátok nem az ország gyéribben lakott területein telepedtek le, hanem Buenos Airesben, így bár a kolónia népes és prosperáló volt, létszámuk és hatásuk eltörpült a hatalmas főváros egyéb – olasz, spanyol, német stb. – közösségeihez képest.

A második világháborút követően Perón elnök már említett döntésével a horvát kolóniát végzetes politikai megosztottságba sodorta. A háború alatt a körülbelül 100.000 fős argentínai horvátság azon része, amely élénken foglalkozott az anyaország politikai helyzetével, nagyrészt a parasztpárti Vladimir Mačekkel szimpatizált. 1945 és 1948 között azonban 35.000 egykori ustaše és szimpatizáns érkezett az országba, élükön Ante Pavelić-tyel. Pavelić 1948-ig Olaszországban bújkált egy jezsuita kolostorban, majd egy horvát pap, Krunoslav Draganović segédletével hamis vöröskeresztes útlevélhez jutott – egy fiktív magyar állampolgár, Aranyos Pál nevére kiállítva – amivel Argentínába távozhatott. Pavelić 1948-tól 1957-ig Buenos Airesben élt Pablo Aranyos, majd Antonio Serdar néven. Kezdetben építkezéseken volt kénytelen segédmunkásként dolgozni, kapcsolatai révén viszont hamar egy építkezési vállalkozás tulajdonosává vált. 1950-től Pavelić Buenos Airesben vezette az általa alapított Horvát Államiság Pártját, amely magát horvát emigráns kormányának titulálta, annak ellenére, hogy még az Argentínában élő egykori ustaše jelentős része sem támogatta a tevékenységét. A végső szakítás 1956-ban következett be, amikor az emigráns ustaše

mozgalmak világszerte létrehozták a Pavelić-tyel szembenálló Horvát Felszabadítási Mozgalmat. Perón bukása után ráadásul megkezdődött az Argentínában élő háborús bűnösök menedékjogának felülvizsgálata, Pavelićet pedig ismeretlen merénylők 1957-ben hátba lötték. A volt ustaše vezért valószínűleg a jugoszláv titkosszolgálat akarta meggyilkolni. Pavelić túlélte a támadást, de úgy döntött, hogy elhagyja Argentínát. Titokban a Francisco Franco uralma alatt álló Spanyolországba költözött, ahol két évvel később a sebesülése komplikációi következtében meghalt. (Soltys, 1998)

A horvát közösség politikai és kulturális aktivitása az egykori ustaše-parasztpárti törésvonal miatt gyengébb volt, mint Chilében – a hírnévre szert tett horvát leszármazottak nem rendelkeztek erős horvát identitással. A horvát származású argentinok létszáma ma 250.000-re tehető, egyik legkiemelkedőbb képviselőjük a tavaly elhunyt egykori argentin elnök, az apai ágon német, anyai ágon horvát származású Néstor Kirchner Ostoic volt (Hrvatski Migracije 2007).

Chiléhez és Argentínához viszonyítva Brazíliába jóval kevesebb horvát érkezett, és ők is gyorsan szétszóródtak a hatalmas ország területén. Akárcsak az előbbi két esetben, ide is több hullámban emigráltak a horvátok, emiatt a diaszpóra nemcsak területi, hanem gazdasági és politikai szempontból is fragmentált volt. Ezzel szemben képzettségük, szakmájuk szerint a legtöbb horvát emigráns hasonló jellemzőket mutatott, földművesek vagy kisiparosok voltak, vagyis sok esetben a munkaerőpiacon egymás vetélytársaivá váltak. Mindezen körülmények felgyorsították az asszimilációt – Brazíliában tehát a körülbelül 30-50 ezer horvát leszármazott nem alkot olyan jól látható közösséget, mint Argentína, és különösképpen Chile esetében. Kisebbségi horvát csoportok érkeztek még Uruguayba és Peruba is, ám Brazíliához hasonlóan itt is gyorsan asszimilálódtak a többségi társadalomba (Hrvatski Migracije 2007).

A diaszpóra és a mai Horvátország

A jugoszláv időkben a hivatalos politika nem foglalkozott különösképpen a dél-amerikai horvátsággal, a „jugoszlávellenes” argentinai horvátokra pedig kifejezetten ellenségesen tekintettek. A nyolcvanas években azonban, a horvát önállósági törekvések felerősödésével a diaszpóra mint lehetséges anyagi és politikai támogató közösség szerepe felértékelődött. 1987-ben, a nyugat-európai horvát emigránsokat látogatva Franjo Tuđman megalkotta a „Külföldi Horvátország” (Iseljena Hrvatska) fogalmát, vagyis egy olyan „elképzelt közösséget”, amely az „Otthoni Horvátországgal” (Domovinska Hrvatska) együtt alkotja a mind az öt kontinensre kiterjedő horvát nemzetet. A horvát diaszpóra a délszláv háború ideje alatt világszerte a horvát ügy fő szószólójává vált, cserébe a kormányzat számos politikai gesztust tett feléjük. 1991-ben törvénybe iktatták, hogy mindenki, aki horvát származását valahogyan igazolni tudta, jogosult a horvát állampolgárságra és útlevelekre. A külföldön élő horvátok szavazhatnak a választáson – túlnyomó többségük a HDZ² támogatója – a horvát kormányzati struktúrában pedig két alkalommal is miniszteri tárca szintjén foglalkoztak a diaszpórával, igaz, mindkét minisztérium rövid életű volt (1991-ben, illetve 1997 és 1999 között létezett emigrációügyi miniszteri tárca) (Ragazzi 2009).

A külföldön élő horvátok Horvátországhoz fűződő személyes, gazdasági és politikai kapcsolatait tekintetében azonban jelentős különbségek mutatkoznak a „diaszpóra” túlnyomó többségét alkotó bosznia-hercegovinai horvátok és a tengerentúli horvátok között. A választásokon szavazó külföldön élő horvátok csaknem 90%-a Bosznia és Hercegovinában él, míg az észak- és dél-amerikai horvátságnak csak nagyon kis része él a szavazati jogával. Hasonlóképpen a hazatelepülést vagy a vállalkozást, befektetést ösztönző kormányzati intézkedések sem értek el nagy hatást a tengerentúli horvátok körében. Ez nem meglepő: az észak- és dél-amerikai horvátok és Horvátország kapcsolata a földrajzi és időbeli távolság miatt már csak szimbolikus (Ragazzi 2009). A diaszpóra-politika az ilyen közösségek esetében csak identitásbeli, kulturális kérdésekben bír mozgósító erővel: ha nincsenek valós kapcsolatok, a diaszpóra ráhatása az anyaország mindennapjaira elenyésző (Sheffer 2003).

A külföldön élő horvátság felé irányuló kormányzati aktivitás mögött tehát, bár retorikájában a világ minden részén élő horvátoknak szólt, valójában a HDZ azon törekvése állt, hogy a boszniai és hercegovinai horvátok szavazataival jelentős előnyre tegyen szert a parlamenti választásokon (Ragazzi 2009). A tengerentúli horvátok ebből nem sokat érzékeltek: számukra elsősorban a horvát kulturális külpolitika felélénkülése, a kétoldalú kulturális kapcsolatok, nyelvtanfolyamok, könyvkiadások és tanulmányutak

² Horvát Demokrata Közösség, Hrvatska Demokratska Zajednica, konzervatív-keresztényszociális néppárt, 1990 óta egyetlen megszakitással (2000-2003) kormányon.

jelentettek változást a jugoszláv idők kormányzati passzivitásához képest. A diaszpórával való kapcsolattartás legfontosabb szerve a Horvát Örökség Alapítvány (Hrvatska Matica Iseljenika), amely a fent felsorolt tevékenységekkel igyekszik erősíteni a horvát identitást a diaszpóra tagjaiban (Matis 2011).

Összehasonlítva a magyar diaszpóra-politikával, Horvátország jóval élénkebb kulturális külpolitikával igyekszik fenntartani, sőt, szorosabbra fogni a dél-amerikai emigrációval való kapcsolatát. Ennek a két ország történelme közti különbségek mellett az is az oka, hogy a dél-amerikai horvát emigráció jóval népesebb, mint a magyar (előbbi 700.000, utóbbi 200.000 fő körüli), és néhány speciális földrajzi régióban (Chilében az Antofagasta és Magallanes régiók) nagy létszámú, jelentős gazdasági erejű kolónia jött létre, míg hasonló jelenség a magyar diaszpóra esetében nem következett be. A dél-amerikai országok felé irányuló aktivitás tehát a horvát kulturális külpolitika egyik sajátos és kevésbé közismert jellegzetessége, és amely – bár gazdasági vetülete elhanyagolható – alkalmas arra, hogy a diaszpóra véleményformáló hatása révén figyelemreméltó politikai előnyökhöz juttassa déli szomszédunkat a dél-amerikai kontinens országaival fenntartott kapcsolatában.

*

Hivatkozott irodalom (Az internetes források lekérdezésének időpontja: 2011. április 14.)

Barticevic, Marco (2001): Vigencia de la inmigración croata en Magallanes de hace un siglo. <http://www.monografias.com/trabajos15/croatas-chile/croatas-chile.shtml>

Boric, Ivo (1978): Emigración croata a Chile. *Studia Croatica*, 1978/70-71, 141-150. o., interneten elérhető a <http://www.bradanovic.cl/emi1.html> oldalon.

Hrvatski Migracije (2007): La diaspora croata. <http://hrvatskimigracije.es.tl/Diaspora-Croata.htm>

Martinic, Mateo (2009): Vicente Kusanović. Pionero colonizador recuerdo de sus reveses fundiarios. In *Magallania* (Chile), 2009. Vol. 37(2): 205-226.o., interneten elérhető a

http://www.scielo.cl/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0718-22442009000200013&lng=pt&nrm=iso oldalon.

Massey, Douglas S. et al. (2001): A nemzetközi migráció elméletei: áttekintés és értékelés. In: Sík Endre (szerk.) (2001): *A migráció szociológiája*. Budapest, Szociális és Családügyi Minisztérium.

Matis - Horvát Örökség Alapítvány (Hrvatska Matica Iseljenika) (2011) www.matis.hr

Ragazzi, Francesco (2009): The Invention of the Croatian Diaspora: Unpacking the Politics of “Diaspora” During the War in Yugoslavia. *Global Migration and Transnational Politics Working Paper no. 10*, November 2009. interneten elérhető a http://cgs.gmu.edu/publications/gmtpwp/gmtp_wp_10.pdf oldalon.

Sheffer, Gabriel (2003): *Diaspora Politics: At Home Abroad*. Cambridge, Cambridge University Press.

Soltys, Michael (1998): A different kind of multinational. Immigrants to Argentina from Eastern Europe. *Buenos Aires Herald* 1998, interneten elérhető a

http://www.casahistoria.net/easteurope.htm#Croatian_Immigrants_to_Argentina oldalon.

Vrljicak, Carmen (2007): Congreso Mundial Croata – Los croatas de Chile.

<http://hrvatskimigracije.es.tl/Congreso-Mundial-Croata.htm?PHPSESSID=9dfe7120e64e61da5c184f9007dcb61e>

Zubrinčić, Darko (1995): Croatian Humanists, Ecumenists, Latinists, and Encyclopaedists. *Croatian History* <http://www.croatianhistory.net/etf/lat.html>

*

www.southeast-europe.org
see@southeast-europe.org